

Egyház – a társadalom szemszögéből

Az alábbi tanulmány az Egyház, mint komplex intézmény mai helyzetét vizsgálja a szélesebb értelemben vett társadalom szemszögéből¹. Bár vizsgálódásunknak minden bizonnyal vannak általánosítható megállapításai is, a tanulmányban megfogalmazott elemzések és értelmezések elsősorban a Gyulafehérvári Főegyházmegye által behatárolt régióra és a katolikus egyházra vonatkoznak. Bevezetesként az Egyház közéleti szerepvállalásának kérdésével foglalkozunk. Nem pro vagy kontra véleményeket fogalmazunk meg, hanem azt a helyzetet próbáljuk minél pontosabban meghatározni, amelyben a szerepvállalás kérdése ma fölmerül, és amelynek ismeretében a szerepvállalás mértékéről és formájáról érdemben dönteni lehet. Tanulmányunk első részében az általánosabb megközelítést helyezzük előtérbe: az Egyház és a Társadalom viszonyát elemezzük, mintegy kívülről tekintve az Egyháznak mint intézménynek a helyzetére. A második részben szűkítjük az elemzés körét, és az Egyházat mint intézményt belső működési jegyei alapján vesszük szemügyre. Tanulmányunkat rövid összefoglaló és néhány olyan stratégiai jellegű javaslat zárja, amelyek az egyház-társadalom viszony hatékonyabbá tételére irányulnak.

Elemzésünk módjáról annyit kell bevezetesként elmondanunk, hogy mozaikjellegű és problémaközpontú. Egy-egy kérdéskör kapcsán elsősorban a ma jelenségeire koncentrálnunk, de kitérünk az előzményekre és a várható változásokra is. Természetesen számolunk azzal, hogy nem egyházi személyekként nem ismerhetjük részletekbe menően az Egyháznak mint intézménynek a belső működését.

¹ *Az elemzés a nagyenyedi Ethnos Alapítvány felkérésére készült 1994-ben. Megjelent a Synchron Füzetek 1-es számában.*

Csupán azt kívánjuk megfogalmazni, ami a külső szemlélő pozícióját elfoglaló társadalomkutató számára megfigyelhető és értelmezhető. Éppen ezért szeretnénk hangsúlyozni, hogy munkánk során csupán az a cél vezetett, hogy továbbgondolásra és cselekvésre ösztönző értelmezéseket alkossunk társadalmunk működésének eme kulcsfontosságú szeletéről. A megértő/továbbgondoló meglátásokat, a nem eléggé egyértelmű kijelentéseinkre vonatkozó kérdéseket előre is köszönettel fogadjuk, s természetesen mondandónk vitatását is.

Elemzésünk elvégzésében két kulcsfontosságú indok mutatható ki. Mielőtt jelezniük őket, szeretnénk hangsúlyozni, hogy mindkettő mögött az a társadalomkutatói tapasztalat áll, hogy az erdélyi magyar társadalom keretében, s ezen belül a vizsgálatba bevont régiókban is olyan mélyreható és gyors társadalmi változások indultak el, amelyeknek kihatásai rendkívül sokrétűek és erősek lesznek. Ma ezek a változások a külső szemlélő számára még nem látszanak igazán, jelei azonban a társadalmi élet szinte minden területén érzékelhetők. A tanulmányban részletesebben is kitérünk majd ennek a változásnak az értelmezésére.

Ez a beinduló mély változás (amelyet akár strukturális 1 átrendeződésnek is nevezhetünk) két szempontból lehet rendkívül aktuális az Egyház mint kulcsfontosságú társadalmi intézmény számára. Egyrészt arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy a változások gyorsasága miatt az Egyház – amely mint intézmény rendszerint lassan változik, s ráadásul ma sok belső gonddal is meg kell küzdenie – csak akkor reagálhat érdemben ezekre a változásokra, csak akkor tudja kezelni őket, ha igen alaposan rákészül erre a munkára. Ugyanakkor van egy másik ok is, amely tanulmányunk megírására késztetett: úgy látjuk, hogy a várható változások minden korábbinál mélyebbek lesznek és igen komolyan próbára fogják tenni a romániai magyar társadalom belső problémakezelő potenciálját. Magyarán: most az egyszer a külső támogatás, az átgondolt intézményes segítség alighanem jól jönne. Természetesen annak megítélése, hogy az Egyház milyen mértékben vállalja fel ezt a társadalmi felelősséget, nem a külső elemző hatáskörébe tartozik.

A közéleti szerep vállalásának problémájáról

Az Egyház aktív társadalmi szerepvállalását illetően ma megoszlanak a vélemények. Ugyanakkor tényként fogadjuk el azt, hogy a társadalmi szerepvállalás mértékének, formájának kiválasztása egyházon belüli hatáskör. Nyilvánvaló, hogy az Egyház jelene és jövője szempontjából igen lényeges az, hogy milyen döntések

születnek ebben a kérdésben. Az itt következő gondolatmenet nem kíván ebbe a belső ügybe beleszólni, s még kevésbé áll szándékában egyik vagy másik tábornak érveket szolgáltatni. Csupán arra törekszünk, hogy a lehető legpontosabban jellemezzük azt a mai társadalmi helyzetet, amely mind egyházi, mind világi intézmények számára rendkívüli élességgel veti fel a vállalt és a vállalandó közéleti szerepek átgondolását, az eddigi gyakorlat megerősítését vagy újragondolását. Amellett érvelünk, hogy ennek a kérdésnek a megválaszolása elsősorban nem elvi kérdés, hanem a társadalmi igényekkel való reális számotvetés folyamánya. Feladatunk annak bemutatása, hogy milyen társadalmi igényekről is van szó.

Az igények abban a mély társadalmi változásban gyökereznek, amelyről a bevezetőben tettünk említést. Ezúttal a változások két nagy csomópontjára hívjuk fel a figyelmet.

a.

A szocializmus korlátainak leomlása rendkívül gyors tagolódást indított be a társadalomban, s megjelentek azok a társadalmi jelenségek, amelyek úgymond „társadalmi gondozást” igényelnek. A szegényeknek, a marginalizáltaknak, a betegeknek, a magányosoknak, az új helyzetben tehetetlennek bizonyulóknak, a korral lépést tartani nem tudó kiszolgáltatottaknak olyan rétegei jelentek meg, amelyeket ebben a mértékben eddig ez a vidék nem ismert. De sorolhatnánk azokat a még szélesebb rétegeket is, akik a szellemi, a kulturális, a jogi, a tanulási igények terén képtelenek elérni az általuk minimálisnak tartott szintet. Mindez azért jelent ma nagy gondot, mert korábban a helyi közösség, az egyén számára fontos rokonsági, szomszédsági kapcsolati háló ezeket a gondokat kezelte. A későbbiek során a központi adminisztráció vállalta fel úgy-ahogy a társadalmi gondozást, ha másként nem, akkor a tagolódás visszaszorításával. Ma számolnunk kell azzal, hogy a társadalom tagolódása növekedni fog, a központi hatalom egyáltalán nem fog „társadalmi gondnokságot” vállalni, a helyi adminisztráció a rutinfeladatokat *sem* tudja megoldani, a helyi közösség potenciálját pedig ezek a feladatok már jóval meghaladják. Vannak ugyan kisléptékű egyéni, alapítványi próbálkozások, de miközben az igények és a realitások közti ék egyre tágabbra nyílik, a szélesebb értelemben vett társadalommal gyakorlatilag senki nem törődik. A probléma ma még nem igazán súlyos, de oly gyorsan növekszik, hogy igen hamar már kezelhetetlen

b.

A fentebb bemutatott folyamat fölgyorsítja azt a jelenséget, amely burkolt formában már több mint két évtizede életerős, s amely ma

gyors növekedésnek indult. Ez a jelenség az individualizáció és szekularizáció. Igen erős még az olyan katolikus vidékeken is mint Csík vagy Gyergyó. A szocializációs folyamat során a gyerek fokozatosan távolodik a családtól, a családalapítási kor fokozatosan feljebb toódik, a gyerekvállalások aránya tendenciaszerűen csökken, az életpályák választásának és bejárásának közösségi kontrollja fokozatosan gyengül, a privát élet és a család szokatlan változásoknak van kitéve (a válások száma nő, a deviáns esetek száma szintén stb.), az emberek formálisan ragaszkodnak még a tartalmilag kötött társadalmi rituálékhoz, de az elfordulás jól kimutathatóan tendenciaszerű és növekedőben van.

A kérdés az Egyház szempontjából akként fogalmazható meg, hogy megengedheti-e, s ha igen, akkor milyen mértékben engedheti meg az Egyház *magának azt*, hogy ne figyeljen ezekre a jelenségekre, s ne vállaljon részt a kezelésükben? A kérdés nem szónoki és nem csupán morális jellegű. Az tény, hogy ezeknek a jelenségeknek a migráció fokozódása, a helyi közösségek gyors elgyengülése, a társadalmi morál csökkenése stb. az ára, s morálisan el lehet marasztalni azt az intézményt, amely nem vállal hatékonyan részt a gondok kezelésében. De az egyház számára a tenni vagy nem tenni kérdésnek az igazi súlya nem itt van. Az Egyháznak azzal kell számolnia, hogy a jelzett változások közben/után (ti. erőteljes tagolódás, individualizálódás, szekularizáció) többé nem működhet úgy, ahogyan eddig működött. S amennyiben mégis ezt tenné, akkor a társadalom egyre csökkenő mértékben figyel majd rá, egyre csökkenő mértékben fogadja el. S az elfogadás csökkenése egészen meghökkentő mértékű lehet. Ez ma még nem igazán látszik, mert a szocializmus évei után természetes dolog – mintegy rehabilitációként - a vallásgyakorlás formai jegyeinek átmeneti növekedése. A mai helyzet tárgyilagosabb szemlélése céljából a következőkben röviden áttekintjük az Egyház és a Társadalom viszonyának néhány kulcsfontosságú területét.

I. Egyház és Társadalom viszonyáról

A következő oldalakon rövid elemzések formájában vesszük szemügyre az Egyház mint társadalmi intézmény és a szélesebb értelemben vett Társadalom viszonyát. Ennek a viszonynak a következő összetevőivel foglalkozunk röviden: az Egyház elit-jellege; az Egyház és a fiatalok viszonya; az Egyház és az értelmiség viszonya; a nemzetiségi intézményekhez való viszony; az Egyház és

a médiák közti kapcsolat. Az egyes témákon belül csak az általunk legfontosabbnak tartott jelenségek jelzésére törekszünk.

1. Az Egyház elit-jellegéről

Ebben a régióban a Társadalom az Egyházat mindig olyan „felső”, elitjellegű intézménynek tekintette, amely fizikai helyét illetően a saját életvilágban megjelenik (pap, templom, tárgyak, szertartások), de amely nem a saját életvilág része, hanem annak fölötté elhelyezkedő entitás. A társadalom mindig úgy érzi, hogy az Egyház tőle távol, felette helyezkedik el, a saját életvilág számára végső soron „idegen”. Ez a ma is domináns alapérzés azt eredményezi, hogy az Egyházhoz való viszonyulásnak sajátos kettőssége van. Az egyik viszonyulás az, amely a fizikai formájában megjelenő intézményre (a pap funkciója, a templom mint építmény stb.) irányul, a másik viszonyulás pedig az, amely a vallásosság gyakorlásában fejeződik ki. Ez a kétféle viszonyulás szinte senkinél nem fedí egymást. Más szóval: az Egyházhoz mint intézményhez való viszony nem ugyanaz, mint a hitélet gyakorlásának kérdése! Az intézményhez való viszonyulás lehet kritikus, egyes esetekben elutasító, ennek ellenére a hitélet terén elkötelezett vallásosság tapasztalható. Az intézményhez való viszonyról az mondható el, hogy az a mindennapi beszéd szintjén erőteljesen „perlekedő” jellegű. A pap megjelenése, viselkedése, a templom mint épület által igényelt elvárások, a szertartások rendje stb., stb. sok vitahelyzetet és kritikait, vagy elutasító magatartást szülnek. Ezt a perlekedő magatartást sokféle forrás táplálja, többek között ennek a társadalomnak a mindenkori intézmény- és szabályellenessége, az intézmény már említett idegensége stb. Ez a perlekedő magatartás a pap által megfogalmazott helyi jellegű „szabályok” ellen is jelentkezik, s elmegy egészen a felállított normák tagadásáig. Néhol konfliktusok is keletkeznek.

Nagyon fontos érzékelnünk azt, hogy ez a perlekedő magatartás, amely az intézmény ellen irányul, egyáltalán nem jelenti a hittől való elfordulást. Ebben a régióban a hit gyakorlásának számtalan módzata van, azt lehetne mondani, hogy csak elenyésző rész, amit szervezett rituális keretben gyakorolnak az emberek. A mindennapi élet nagyon mélyen át van itatva vallásossággal, s ez a közeljövőben tovább fog erősödni annak ellenére, hogy a szervezett rituális formáktól részben elfordulnak.

Az intézményhez való viszony és a lelki élet gyakorlásának kettőssége igen sok következményt termel. Ezek közül csupán a

legfontosabbakra hívjuk fel a figyelmet:

- A társadalom nem szereti a „gazdag” Egyházat. Ezért függetlenül attól, hogy az Egyház gazdagnak tartja-e magát vagy sem, célszerűnek mutatkozik az „imázsra” való figyelés, az anyagi vonatkozásokkal való bánásmódok megfelelő megválasztása.

- A társadalom szemében a pap az intézményrésze, még pontosabban megtestesítője, ezért igen sok esetben a többé-kevésbé burkolt mindennapi perlekedés tárgya. A perlekedő jelleg fölerősödik minden olyan esetben, amikor a pap kilép a kimondottan egyházi szerepből (direkt közéleti szerepet vállal, segélyeket oszt, szervez stb., stb.). Ennek egyik legfontosabb folyománya az, **hogy az Egyház szociális szerepe a pap személyén keresztül egyáltalán nem vagy csak alig-alig bővíthető.** Meg kell találni az indirekt cselekvés módozatait (Lásd: Javaslatok).

- Az intézménnyel szembeni távolságtartás formái (amelyek a közeljövőben gyarapodni fognak) a hit gyakorlásának, a vallásosság megnyilvánulásának számtalan mindennapi formáját hívják életre. Ezt bizonyítja az, hogy ma nagy igény mutatkozik a keresztény világnézetet indirekt módon (ti. nem igehirdetés formájában) hordozó/kifejező módozatok” iránt (hírek, történetek, könyvek, folyóiratok, filmek, tárgyak vásárlása, szent helyek meglátogatása stb.). Bár az ezekhez az elemekhez való viszony ma egyre inkább egyéni jellegűvé válik, a befogadás, az átélés intenzitása növekedőben van. A vallásos élet gyakorlása tendenciaszerűen „privatizálódik”.

- Az intézménnyel szembeni perlekedő viszony fölerősödésével a pap-egyháztanács-közösség hármass viszonya problematikusává válik vagy máris azzá vált. Faluhelyen ez ma szinte törvényszerű. Ennek oka sokrétű, kezelése az eddig bejáratott módszerekkel nem lehetséges.

2. Az Egyház és a fiatalok viszonyáról

Látszólag ma igen sok fiatal az Egyház felé fordult. Az egyházi jellegű ifjúsági rendezvények sikeresek. Az elmúlt négy év folyamatainak elemzése viszont arra utal, hogy ez a lendület nem más, mint az 1989 előtti, többé-kevésbé tiltott foglalkozások utólagos lendülete, szabad kifutása. Ez a lendület több ok miatt viszonylag gyorsan alább fog hagyni. Az Egyház egyelőre csak mintegy „lefölözi” ezt a természetes lendületet, a fiatalsággal való foglalkozás hosszú távú stratégiája nem tapasztalható. A fiatalok kezdeti lendületét lefékező okok közül csupán néhányat említünk meg. Ezek az okok fölerősítik egymást, s összességükben várhatóan azt

eredményezik, hogy **a fiataloknak az Egyházhoz, az egyházi rendezvényekhez való kapcsolódása lazulni fog:**

- A fiatalok 1989 előtt és 1989 után rendszerint egy-egy kulcsfontosságú személyiség köré csoportosultak. Az ilyen csoport szociálpszichológiai okok miatt sem lehet hosszú életű: amikor megszűnnek azok a külső szorító körülmények, amelyek mind a csoportvezetőt, mind a csoportot rendkívüli teljesítményre ösztönözték, akkor a csoportok és rendezvények kohéziója gyorsan csökken, s a megkezdett folyamat csak hosszútávú intézményesítéssel lenne folytatható.

- A fiatalok részvételében az elmúlt négy évben kimutatható a divatjelleg is. A mozgási lehetőségek, az új információk révén több divat van kibontakozóban, ugyanakkor minden divat egyben átmeneti jellegű.

- Társadalmunkban a közeljövőben újabb átpolitizálódási hullám várható, amely már nem a szélesebb társadalmat, hanem bizonyos rétegeket céloz meg. Az egyik megcélzott réteg a fiatalság lesz. Ennek oka az, hogy mind a politikai mezőben, mind a közéletben többszörös űr van, igen sok a betöltendő hely. A fiatalok számára sokkal több hely elfoglalható, mint amennyi általában adva van. Ez a szívóhatás sokakat magával ránt, köztük a kreatívabbakat is. S mivel a romániai magyar politikai/közéleti szféra a közeljövőben sem lesz kimondottan vallásos jellegű, minden olyan fiatal, aki belekerül ebbe a ringbe, egyben óhatatlanul eltávolodik az Egyháztól.

- Ebben a korosztályban igen nagyméretű differenciálódás van kibontakozóban, s ez a világnézeti beállítódásokra is érvényes. Csak igen komolyan átgondolt stratégiával lehetne abban reménykedni, hogy a gyorsan tagolódó fiatal generációból jelentős részt vonjon vonzáskörébe az Egyház. Szórványban a tagolódás kisebb lesz, ott az Egyház számára jobb esélyek vannak.

- Várható, hogy a közeljövőben a fiatal generáció lesz ebben a régióban a liberális értékrend első markáns képviselője. A fiatalság elitjének jelentős része pedig ki fogja próbálni ezt az utat, mint újszerű, gyors közéleti karrieret is kínáló lehetőséget. Ennek már igen sok jele észlelhető a Diáktanácsok szintjén is.

- Számolni kell azzal, hogy az Egyház ebben a régióban mindig csak a fiatalság második, harmadik sorából toborozhatott. Részben a kommunista ideológia, részben a közéleti konjunktúra mintegy elszívta a jóképességű fiatalokat, ugyanakkor az Egyház csak igen korlátozott toborzási lehetőségekkel rendelkezett. Nagyjából ennek a helyzetnek az ismétlődése várható, ami annyit jelent, hogy a fiatalok valamirevaló világnézeti alap nélkül futnak be karriert, s utólag

„forgolódnak” majd, mint a szélkakas (bocsánat a hasonlatért). Az Egyház számára megoldást az egyházi iskola jelentene (bár ennek más oldalról vannak igen komoly akadályai), vagy pedig az, ha olyan keresztény világnézetű elit-családok léteznének, amelyeknek gyerekei katolikus szellemben nevelődnének. Egyelőre egyik feltétel sem adott. Harmadik megoldásként és hosszabb távon az Egyház ifjúságpolitikájának stratégiai átgondolása hozhatna eredményeket, ez azonban igen bonyolult kérdés.

3. Az Egyház és az értelmiségi kapcsolatáról

Gyakorlatilag mindenki számára nyilvánvaló, hogy az Egyház a megsokasodott feladatait csak egy igen aktív szerepet vállaló értelmiségi réteg közreműködésével oldhatja meg. Tényként kell elfogadnunk azt, hogy jelen pillanatban a romániai magyar társadalomban olyan számottevő értelmiségi réteg nincs, amely vállalja a keresztény szellemiséget és ugyanakkor az egyház oldalán folyamatosan cselekvésre is hajlandó. Tömbmagyar vidéken egyáltalán nincs, falun egyáltalán nincs. Szórványvidéken a nehezebb helyzet valamivel több értelmiségit kényszerít ebbe a pozícióba. Tömbmagyar vidéken van egy aktívabb réteg, de ez többnyire a volt másodvonalbeli káderekből verbuválódik, és tolakodó vallásosságuk háttérbe szorítja azokat, akik visszafogottan ugyan, de tegnap is vállalták és ma is vállalják a keresztény világnézetet.

Azt lehet mondám, hogy a kommunista berendezkedés az értelmiségi réteg kialakítása és utólagos szelektálása terén végezte a károsabb munkát. Az értelmiségi nem csupán az egyháztól mint intézménytől fordult el, hanem a hitélet gyakorlásától is. Ma nyilvánosan esetleg vállalja, de magánéletében már igen-igen csekély mértékben, gyerekei családi szocializációjában pedig a vallásos elem gyakorlatilag súlytalan. Mindennek a legfontosabb oka az, hogy a magyar társadalomban az értelmiségi réteg döntő százaléka olyan elsőgenerációs értelmiségi, aki tulajdonképpen nem a családban, hanem a közéletben szocializálódott. Szüleitől ezért nem vehette át a vallásos élet modelljét, s ezt ma gyerekeinek sem tudja átadni.

Mindennek az eredménye többek között az, hogy az értelmiségi számára az Egyházzal alkotott kép több negatív mozzanatot is tartalmaz, s ez a kép nem tapasztalatok, hanem többnyire előfeltevések és előítéletek alapján áll össze. Azt is lehetne mondani, hogy az Egyház és értelmiségi több évtizedig tartó távolsága érthető módon torzítja el az Egyházzal alkotott képet. De ehhez hozzá kell tennünk, hogy magának az Egyháznak a működése több ponton

mintegy megerősítette a róla kialakított, negatív alaphangulatú képet. A mai értelmiség, még a keresztény világnézetet részben vállaló is, az Egyházzal szemben kirekesztettnek érzi magát. Mégpedig abban az értelemben, hogy az intézmény belső életébe nem tud bepillantani, csak külsődleges jegyek alapján alkothat képet az Egyházzal, az az érzése, hogy az Egyház nem kezeli partnerként, nem érzi a feléje irányuló bizalmat. Ehelyett – benyomása szerint – magabiztosságot, fölénytudatot érez, s mindez a létező distanciát erősíti.

Míg az Egyház és az értelmiségi közti távolság tegnapi formái történelmi tényekkel igazolhatók, a mai helyzet magyarázata elgondolkoztatóbb. A közeledés helyett ugyanis a távolság továbbélését lehet tapasztalni. S ez arra enged következtetni, hogy a válaszfal építése ma is folyik, mégpedig mind a két oldalról. Ennek eredménye az, hogy a mai viszony meglehetősen visszá. Nyilvánvaló, hogy Egyház és értelmiség között érdemleges párbeszéd, kooperáció csak világi témák és világi problémák körül alakulhatna ki (természetesen a keresztény világnézet keretei között). Ehelyett azonban az Egyház részéről arra láthatunk kísérleteket, hogy az értelmiségi réteget a tényleges pasztorális munka, a vallási gyakorlat érvényesítése, az intézményi belső ügyek legitimálása érdekében igyekeznek felhasználni. Az értelmiség részéről szintén csak ehhez hasonló felhasználási igyekezeteket lehet tapasztalni, amennyiben az Egyházat, az egyházi embereket világi ügyek legitimálására kéme fel. Az így kialakult alkalmi kooperációk esetlegesek és felszínesek, s többnyire csak az egyik fél rövidtávú érdekeit szolgálják.

Ez a viszony rövid távon eredményesen nem rendezhető, az Egyháznak pedig számolnia kell azzal, hogy nincs számottevő, megszólítható” katolikus világi értelmiségi réteg, kialakítása pedig gyakorlatilag meghaladja az Egyház erejét. Mindez akkor igazán fontos, ha az Egyház a társadalmi feladatok ellátásában számítani óhajt a világi értelmiség hatékony közreműködésére. Összegezeként azt kell mondanunk, hogy az értelmiséggel való viszony rendezése alighanem a legnehezebb probléma, amellyel az Egyház ma szembetalálja magát. A közeljövőben további gondot okozhat ezen a téren az, hogy a romániai magyar politikai életben meg fog jelenni a „kereszténydemokrata” (értsd: jó keresztény, jó magyar) politikus figurája, és többen lesznek olyanok, akik komolyabb világnézeti és morális alap nélkül megpróbálják megjátszani ezt a jól hangzó, jól eladható társadalmi szerepet. Ez a jelenség a keresztény értelmiségi megerősödését, közéleti szerepvállalását várhatóan csökkenteni fogja.

4. Az Egyház és a nemzetiségi intézmények

Bár a magyar társadalomban 1989 után igen sok intézmény (politikai, közéleti, művelődési stb. szervezet, egyesület, egyesület) jött létre, ezek működése az Egyház helyzetét gyakorlatilag nem sokat javítja. Ezek az intézmények – kevés kivételtől eltekintve – a szocialista intézményi berendezkedés modelljei szerint működnek, s ennek a működési módnak csupán egyik eleme az, hogy nem veszik figyelembe, vagy nem veszik komolyan az Egyházat. Sokszor hivatkoznak ugyan rá, rendezvényeikre meghívják az egyházi személyeket, de ennek az egésznek csak „díszgomb a mellényen” jellege van. Az egyházi vezetők, a lelkészek örülnek a felkéréseknek, megjelennek mindenhol, ahova hívják őket. Ünnepeken misét celebrálnak, avatásokon vesznek részt, alapítványok kuratóriumaiban, egyesületek vezetésében vállalnak szerepet. A meghívók azonban az aktív jelenlétet rendszerint nem gondolják komolyan. Rendszerint azért hívják meg az egyházi személyiségeket, hogy jelenlétükkel igazolják a szóbanforgó esemény, szervezet stb. létjogosultságát, fontosságát.

Ugyanakkor a fontosabb nemzetiségi intézmények vagy nincsenek is kapcsolatban az Egyházzal, vagy csak formális a létező kapcsolat (ez az RMDSZ-re is áll, amely mind a mai napig nem tudja, hogy az Egyházzal, mint a legbefolyásosabb társadalmi intézménnyel helyi és országos szinten mit is kellene kezdenie).

A nemzetiségi intézményi hálózat burkolt egyházellenességét sok tényező igazolja. Nem valamiféle program ez az egyházellenesség, hanem egyfajta ösztönös, régóta gyakorolt magatartás. Mivel a társadalmi nyilvánosságot ma alapvetően az intézmények formálják, meglepő, hogy ebben a társadalmi nyilvánosságban (s most nemcsak a médiákra gondolunk, hanem az úgynevezett „lényeges helyekre” és a „lényeges személyekre”) az Egyház,- a vallásos élet, a keresztény világnézet, az Egyház közszolgálati intézményei és rendezvényei gyakorlatilag egyáltalán nem szerepelnek, mint lényeges társadalmi történések nem jönnek igazán számításba. Mindaz, ami az Egyház felségterületéhez tartozik, az a nemzetiségi intézmények működése szemszögéből nézve gyakorlatilag marginalizált. Amiről pedig mégis érdemben szó esik (egy alapítvány munkája, egy sikeres rendezvény stb.), annak rendszerint a vallásos jellege marad homályban.

Mindebből azt a konklúziót lehet levonni, hogy amennyiben az Egyháznak sikerül tovább erősíteni közszolgálati, művelődési, tudományos, információs stb. intézményi hálózatát, egyben számolnia kell azzal a burkolt ellenállással is, amelyet e kiépülés ellenében a világi nemzetiségi intézmények automatikusan kifejtenek. Ilyen

jellegű szembenállás még olyan területeken is kialakulhat, ahol a kooperáció lenne az egyetlen természetes megoldás (karitatív munka, szociális problémák megoldása stb.). Az Egyháznak – amellet, hogy saját intézményeinek kiépítése is számtalan gondot okoz – várhatóan meg kell küzdenie ezzel a közegellenállással is.

5. Az Egyház és a médiák viszonya

A hazai médiaszerkezet abban a furcsa helyzetben van, hogy tulajdonképpen van is, meg nincs is. Formálisan létrejött a független, pluralista médiaszerkezet, gyakorlatilag azonban még nem képvisel igazán erőt, hatalmat, befolyást. A médiaszerkezet jelenlegi működési formájában az Egyház számára nem kedvező. Az egyes médiáknak általában semmilyen világnézeti alapállásuk nincs, sőt, mégcsak ideológiai sincs. Az Egyházzól, a vallásról csak akkor beszélnek, ha kötelezőnek érzik, s akkor se sokat. Úgy tűnik, hogy a létező szakembergárdának a vallásos élet számtalan megjelenési formája, az Egyház igen sokrétű társadalmi szerepe érzékelésére se szeme, se füle.

A médiák képlékeny helyzete (ti. a szerkezete nem stabil, a befogadói tábor még nem rendeződött) azt eredményezi, hogy régióinkban a keresztény világnézet közéleti érvényesítésének legnagyobb lehetősége ma a média! Ezt a lehetőséget az Egyház ma egyáltalán nem aknázza ki, s amit a média terén tesz, az arra utal, hogy a lehetőség fölismerése sem történt meg. Magyarán arról van szó, hogy a keresztény világnézet – amely különösen az elemzett régióban igen nagy súllyal rendelkező társadalmi tény – a médiák által, teremtett társadalmi nyilvánosságban szinte jelentéktelen súllyal szerepel. Az egyházi tulajdonban lévő lapok közölnek írásokat, de ezek az írások igen ritkán szólnak a szélesebb közönséghez, s a terjesztés nagyon akadozik. Más médiákban pedig csak nagyobb ünnepek alkalmával jelennek meg egyházi személyek szövegei. Az egyházi élet problémái, az interjúk, a mindennapi élet jelenségeinek keresztény szellemiségű megközelítései stb. szinte teljesen hiányoznak a médiákból.

Ezen a helyzeten a kimondottan egyházi jellegű média gyakorlatilag nem tud változtatni. Az egyházi médiák tulajdonképpen a tényleges igehirdetés, a pasztorális munka meghosszabbításai kívánnak lenni. Ez csak egyfajta formális kiterjedés (expanzió), a közélet és a társadalmi nyilvánosság formális keresztényesítése (ahol erre alkalom nyílik). A több évtizedes háttérbe szorítás után ez a törekvés érthető, de számolni kell azzal, hogy a médiáknak ez a

típusú direkt használata egyáltalán nem aknázza ki a médiákban rejlő lehetőségeket.

Ezen a helyzeten csak az írott és az elektronikus médiákat egyaránt átfogó „médiapolitikával” lehetne valamennyire segíteni. Egy ilyen stratégiai tanulmány kidolgozása meghaladja ennek az átfogó elemzésnek a kereteit, ezért csupán jelezzük a legfontosabb kiindulópontokat:

- Feltétlenül célszerű lenne a médiákban elkülöníteni a tényleges pasztorális munkát azoktól az indirekt formáktól, amelyeknek a célja a keresztény világnézet közéleti súlyának megalapozása. Az Egyház szempontjából ez az utóbbi forma hosszabb távon sokkal eredményesebb lehetne, mert a média ereje ebben a régióban ezután mutatkozik meg. Ez nem zárja ki a direkt jellegű, pasztorális célzatú adásokat, szövegeket (pl. misék közvetítését a regionális adókon, igehirdetést szolgáló szövegek közlését a sajtóban stb.).

- Az indirekt módszerek közé tartozik olyan médiák, műsorok egyházi támogatása (esetleg szervezése), amelyek a keresztény világnézet alapján közelítenek a közélet aktuális problémáihoz. Ezek a médiák vagy műsorok nem kell, hogy az egyház tulajdonai legyenek, még kevésbé az egyház direkt „szócsövei”. Igazi hatásuk akkor van, ha nem egyházi dogmákat ismételnek, hanem a világi dolgokat a keresztény szellemiség alapján mutatják be. Ezek a médiák, műsorok ma maguktól nem szerveződnek meg, de egyfajta ösztönzési, animálási politikával elindíthatók. (A két világháború közti időszakban egyébként léteztek katolikus szellemiségű médiák, amelyek nem álltak közvetlen egyházi irányítás alatt, a keresztény szellemiséget azonban magas fokon képviselték.) Ma ezt műsorok, rovatok formájában nem lenne nehéz beindítani, és viszonylag kevés pénz kellene hozzá.

- Az elektronikus média (rádió, tévé, videó) az írott sajtónál sokkal több lehetőséget nyújt. A lényeg itt is a közvetett formák megtalálása, és mintegy háttérből való mozgatása. A befogadókésztség igen nagy lenne. Természetesen ezeknek a formáknak a kidolgozása csak akkor lehetséges (ezt a munkát néhány szakember igen hamar elvégezhetné), ha az egyházi személyek – a támogatás vállalása mellett – hajlandók lemondani a közvetlen, direkt irányításról.

Összességében véve úgy gondoljuk, hogy egy aktív médiapolitika kidolgozását az intézménynek nagyon meg kell fontolnia, hiszen több okból is nyilvánvaló, hogy a társadalmi nyilvánosságba való belépés lehetne az Egyház számára az a lehetőség, amellyel a várható lassú társadalmi háttérbeszorulást sikeresen ellensúlyozhatja.

6. Az úgynevezett ál-szekularizációról

Utolsó elemzési pontként az Egyház és a Társadalom viszonyának egy speciális vonatkozására szeretnék felhívni a figyelmet, amely a vizsgált régióban tapasztalataink szerint domináns. Felszínesen nézve ez a jelenség az Egyháztól való elfordulásnak látszik, valójában azonban egy nem valóságos, tehát kezelhető elfordulásról van szó. A jelenség megértéséhez röviden jelezniünk kell, hogy miként is működött a vallásosság ebben a régióban az általunk jelzett változás előtt.

Ebben a régióban az egyéni vallásgyakorlás részben családi, részben közösségi morális ellenőrzés alatt állott. Ez magyarul annyit jelentett, hogy mindenki a „falu szeme előtt” gyakorolta a vallást, és a közösségi normák betartása magátólértetődő volt. Ez egyfajta automatikus, magátólértetődő szabályozás volt, a pap szerepe csupán egyfajta felügyeletre, koordinálásra szorítkozott. Azt is lehet mondani, hogy ez a helyzet a pap számára bizonyos értelemben „kényelmes” volt, hiszen a közösségi normák általában őt támogatták.

A változásnak két lényeges mozzanata volt. Egyrészt ez a társadalmi kontroll a magántulajdon felszámolása, az ingázás, a városiasodás révén lényegesen lecsökkent, működése szűkebb rokonsági, ismeretségi körökben érvényes. Az egyén úgymond „felszabadult” a közösségi kontroll alól, mert a közösség élete ma már egyre kisebb mértékben folyik a „falu szeme előtt”. A változás másik eleme azonban sokkal lényegesebb!! A munkarend felbomlása, a családtagok eltérő időbeosztása, a gyerekek a családból való korai kikerülése okán nem adódott át automatikus módon a vallásgyakorlás modellje (A munkavégzés modellje és más fontos szocializációs modellek sem.). A hetvenes évek elejétől kezdődően (ekkor indult be az életvezetés gyökeres átalakulása) a gyerekek, a fiatalok mintegy gépiesen átették a szülők által fontosnak tartott egyházi szertartásokon (keresztelés, elsőáldozás, ünnep, templomi esküvő, az unoka keresztelése), ezeket nagy családi ünneppé emelték, de az ezek közti időszakban a vallásos élet gyakorlása nagyon alacsony szintre, sok – sok fiatal esetében a nullára csökkent. A gyerekek nem töltötték a szüleik mellett azokat az éveket, amikor a vallásgyakorlás mintáit automatikusan megtanulhatták, begyakorolhatták volna. Annál jobban kimaradtak ebből a szocializációból, minél tovább tanultak, minél hamarabb léptek ki a családból. A szülők városi munkarendje miatt a szülőktől való eltávolodás sok esetben már kisiskolás korban megkezdődött! Ezek a fiatalok (akik ma már családot alapítottak, gyerekeik Vannak) nem eltávolodtak a vallástól, hanem egyszerűen

kimaradtak a vallásgyakorlás mintáit átadó szocializációból.

Ebben az értelemben az igazi gond az, hogy felnőttként a vallási gyakorlatba való integrálódás még akkor is nagyon nehéz, ha ezt igazán igénylik, vagy próbálkoznak ezzel. A szertartásokon való részvételen túl nem tudnak mit kezdeni azzal a problémával, hogy a vallásgyakorlást miként lehet egyeztetni a mindennapi életvitellel, a mindennapi érzés- és gondolatvilággal. Azt lehetne mondani - bármilyen furcsán is hangzik -, hogy templomba sem tudnak magától értetődően elmenni. Ezért a vallás felé fordulást rendszerint halogatják. Az Egyház szigorúsága kissé riasztja őket. Az integrálódás világiasabb közös kereteit nem találják (nincsenek is), az egyéni módszereket nincs honnan ismerjük, s az Egyház nem kínál fel ilyeneket (mint utaltunk rá, a mai egyházi gyakorlatra a személyes vagy családi jellegű kapcsolatalakítás gyakorlata nem jellemző). Hasonló helyzetben van sok olyan értelmiségi család is, amely az azonnali és teljeskörű integrálódástól idegenkedik (a látványos fordulatot szerepjátszásnak tartaná, erre egyébként ma bőven látnak elrettentő példát a volt káderek hangzatos áttéréseiben), a fokozatos, nem nagy nyilvánossággal járó integrálódást pedig szívesen vállalná, ha fölkinálnák számára ezeket a kereteket.

* * *

Elemzéseink alapján úgy látjuk, hogy az Egyháznak mint intézménynek a fentebb bemutatott viszonyok határozzák meg ma, ebben a régióban a társadalmi pozícióját. Mindabban, ami az Egyházat körülveszi, kétségkívül ma is domináns elem a részleges intolerancia, amely nem annyira korlátozásokban, hanem inkább figyelmen kívül hagyásban, egyfajta mellőzésben nyilvánul meg. Ezt azért tartjuk fontosnak hangsúlyozni, mert sokan vannak azon a véleményen, hogy az Egyház korábbi mellőzéséért egyedül a kommunista hatalom a felelős. Úgy látjuk, hogy magában a romániai magyar társadalomban is van hasonló tendencia, elsősorban az elithez tartozó szférákban (intézmények, médiák stb.). Bár az Egyház társadalmi pozíciója 1989 után sokat javult, ennek a javulásnak vannak konjunkturális, hosszú távon nem stabil mozzanatai. Az Egyház és a Társadalom elemei közti viszony elemzése számunkra azt sugallja, hogy az Egyháznak tulajdonképpen „meg kell küzdenie” azért, hogy stabil és központi társadalmi pozíciója legyen, s az intézményhez tartozók (lelkészek, egyházi vezetők) ma általában túlértékelik az Egyház társadalmi pozíciójának erősségét, stabilitását.

Elemzésünkkel ennek a pozíciónak a reálisabb megítélését kívántuk szolgálni, s ugyanakkor reális kiindulópontokat nyújtani hatékony pozíciótermelő technikák kidolgozásához (Ez utóbbiak kapcsán tanulmányunk befejező részében konkrét javaslatokat is kívánunk tenni.). A továbbiakban az intézmény belső működésének néhány domináns vonására hívjuk fel a figyelmet.

II. Az Egyház mint intézmény működésének néhány vonásáról

Joggal vethető fel a kérdés, hogy mit láthat az Egyház működéséből az a társadalomkutató, aki egyfajta technikai feladatként, más intézményekhez viszonyítva elemzi az Egyház működését? Nyilvánvaló, hogy a kutató az intézményhez tartozókhöz képest kevesebbet tud, de ugyanakkor sokkal elfogulatlanabb, úgymond „kritikus”. A megértő/elemző módszernek azonban nem a kritikai mozzanata a lényeges, hanem az a képessége, hogy az elemzett intézmény működésének domináns jegyeit képes meglátni, s jó esetben képes arra is, hogy meghatározza a tapasztalt ellenségeknek az intézményen belüli reális súlyát. Nagyon szeretnénk, a megállapításainkat a közvetlenül érdekeltnek nem valamiféle kritikának vennék, hanem olyan elemzési kísérletnek, amely nem nélkülözi a morális felelősséget.

Az alábbiakban áttekintésszerűen vesszük számba az Egyház mint intézmény működésének ma problematikus jegyeit.

1.

Az Egyház lehetőségei 1989 után megnövekedtek, ereje, hatása fokozódott, működése színesebb lett. Ennek ellenére a működő egyház képe rendkívül konfúz, ellentmondásos. Valószínű, hogy ezt a vezetőik, a lelkészek több konkrét területen is érzékelik.

Egy olyan alapvető dichotómiára, működésbeli, belső szerkezeti feszültségre hívjuk fel a figyelmet, amely sok konkrét ellentmondásban csapódik ki, s amely a közeljövőben várhatóan még erősödni fog. Mint minden ellentmondásnak, ennek is két erőteljes pillére van, s a maga módján mindkettő pozitív tartalmú. Összeilleszkedésük azonban nem, vagy csak nehezen sikerül. Az egyik pillért az a sokarcú, igen intenzív vallásgyakorlás jelenti, amely a mindennapi élet szinte minden területét áthatja. Mind az ünnepekben, mind a hétköznapokban a vallás gyakorlásának sokféle kiscsoportos és egyéni formája él. Ezek nem állnak közvetlenül intézményi befolyás alatt, vallásosságukat, intenzitásukat azonban ez a relatív függetlenség nem csökkenti. Mint gyakorlatok rövid

lefutásúak, változó megjelenésűek, a konkrét helyzetekhez alkalmazkodók, hangsúlyozottan személyes vonatkozásúak és ritualizáltsági fokuk alacsony. Olyan emberi magatartás ez, amely nem válik az egyházi intézményi hierarchia részévé, megőrzi relatív függetlenségét, nem illeszkedik a szervezett rendbe. Ezért a vallásos életnek ez a síkja várhatóan a közeljövőben sem kerül közvetlenül az intézményi befolyás hatáskörébe. A katolikus hithez, a katolikus életvezetéshez való viszonyulásnak az igazi dimenziója ez (amint már utaltunk rá, az Egyházhoz mint intézményhez való viszonyulás más, „perlekedő” jellegű).

A másik pólust az a gyakorlat jelenti, amely a lelkész tevékenysége révén konkretizálódik, s amely révén ma az intézményi hierarchia és előírásrendszer kifejezésre jut. Ez a gyakorlat ma - kevés kivételtől eltekintve – a hívek oldalán azt a magatartást szorgalmazza (jutalmazza), amely a vallásgyakorlás közösségi, szervezett és rituális formáiba hangsúlyozottan beleilleszkedik. A pasztorális munkának egyértelműen a ritualizáltabb formái dominálnak, amelyek magátólértetődően a szerkezeti hierarchiába való integrálás formái. Ezt a gyakorlatot sok faluban a lelkész által kezdeményezett és következetesen képviselt „helyi törvények” képviselik (a gyónás és áldozás egyes alkalmainak kötelezővé tétele stb.), amelyeket a híveknek formálisan el kell fogadniuk.

A két pólus között átfedés, érintkezés kevés van. A társadalom ma fokozatosan távolodik a ritualizáltabb formáktól, s ez a távolodás fel fog gyorsulni, a lelkészek pedig nem találják meg a pasztorális munkának azokat a formáit, amelyek egyénreszabottabb változataikban képesek lennének kapcsolódni a mindennapi vallásgyakorlás igazán mély és intenzív formáihoz. Ha a jelzett szerkezeti ellentmondás pontosabb megvilágítása érdekében sarkítottan fogalmazhatunk, akkor azt mondhatjuk, hogy a lelkészek az intézményi érdekérvényesítés, az intézményi „hatalomgyakorlás” magatartásait részesítik előnyben a szó szoros értelmében vett „kiszolgáló” magatartások helyett. Mivel a társadalom magatartása a további individualizáció irányába fog változni, a szerkezeti feszültség feloldására az Egyháznak kell lépéseket tennie (lásd ezzel kapcsolatban a papi szerep módosulásáról mondottakat). A jelzett szerkezeti feszültséget nem tartjuk konfliktusnak, mert a valós vallási gyakorlatra ráhangolódva a pasztorálási gyakorlat hangsúlyozottan megerősíthető.

2.

A vizsgált régióban a katolikus egyház hangsúlyozottan nemzeti (magyar) jellegű. Ez néhol burkoltan, a legtöbb esetben nyíltan jut kifejezésre. Ennek a hangsúlyozottan vállalt nemzeti jellegnek azonban vannak olyan vonzatai is, amelyeket számba kell vennünk.

Eltérően más egyházak magyarságideológiájától, amelyek sokkal pragmatikusabbak (kivéve Tőkés László és köre), a katolikus Egyház által vallott nemzeti jelleg ebben a régióban hangsúlyozottan ideologikus. Ebből kifolyólag „sérelemi” beállítottságú, kedveli az ellenségképeket, retorikus, s rendszerint valami más ellenében határozza meg önmagát.

Ennek az alapállásnak negatív hatásai lehetnek abban a vonatkozásban is, hogy az erre az ideológiára épített intézmények nem lesznek tartósak, az ezt az ideológiát felvállaló személyiségek nem pragmatikusak. Ezért nem célszerű, ha az ezután tervezett intézményi szerkezetek egyértelműen a nemzeti ideológiának erre a variánsára épülnek. Komolyabb problémát viszont az jelent, hogy a szélesebb társadalom nemzeti identitása egy sokkal pragmatikusabb, alapvetően nem sérelemi változatot képvisel, s ezért az egyházi szinten megtestesülő magyarságképnek nincs sok esélye arra, hogy összekapcsolódjon a mindennapi életben domináns, kevésbé retorikus, sokkalta célirányosabb magyarságtudattal.

Az egyházra jellemző nemzetkép 1989 előtt termelődött ki, s mint ilyen a természetes védekezés eredménye. Ma hangsúlyozottan leszűkítő, behatároló szerepe van. Bár kétségkívül vannak pozitív hangsúlyai, a jelzett negatívumok okán ez a magyarságkép kettősarcú, ambivalens jelenség (Nem említettük a katolikus egyház univerzalista koncepcióját, amely ellentétben áll a nemzetre, nemzetiségre szabottsággal. Vö. Róma viszonya a csángókérdéshez, a bukaresti Ersekség pozíciója stb.).

3.

Az Egyház generációs problémái közismertek. Részben a paphiány, részben a magas nyugdíjkorhatár miatt a fiatalok és idősök közti különbség az évszámokat tekintve is magasabb, mint más intézmények esetében. Az életkori és szemléleti különbségeket ugyanakkor felerősítik azok a különbségek, amelyek az intézményi hierarchiában elfoglalt helyből adódnak, és rátevéődnek az előbbi különbségekre.

Ez az erőteljes generációs különbség – amely nyilvánvalóan szemléleti kérdések körül csapódik ki – sokkal fontosabb, mint amilyennek első pillantásra látszik. Ezt az is jelzi, hogy ma már a

hívek körében, az Egyházra figyelő értelmiségiek körében, a nemzetiségi intézményekben egyaránt gyakori beszédtema az Egyházon belüli generációs konfliktus. Több probléma közül, amelyet ez a konfliktus vált ki, ezúttal csak egyre hívjuk fel a figyelmet. Az igen erős generációs különbségek minden átfogó, az intézmény egészét érintő cselekvési program esetében ún. kivitelezési aszinkronokat váltanak ki – ami tulajdonképpen annyit jelent, hogy egyik lelkész teljesen eltérő módon oldja meg ugyanazt a feladatot, mint a másik. Mivel ma már az egyes faluközösségek, hitközösségek nyitott rendszerek, sok hír áramlik egyik helyről a másikra, az ilyen megoldási eltérések a hívek körében olyan értékelésekhez, mérlegelésekhez vezetnek, amelyek jelentősen fokozzák az intézménnyel szembeni „perlekedő” magatartást. Míg korábban az ilyen cselekvési aszinkronok természetesen voltak, az egyes papok hatásköre mellérendelt viszonyban állott egymással, ma már a hívek az eltérő cselekedeteket összehasonlítják, széles körben megbeszélnek, s ez az értelmezési gyakorlat az Egyházhoz való viszonyukat alakítja. Az utóbbi években sok ilyen cselekvési aszinkron volt (segélyek kiosztása, a lelkész helyi közéleti/politikai szerepvállalásai, az egyháztanácsok kialakításának módjai stb.).

Az Egyház társadalmi presztízsvesztése mellett a generációs ellentét sokféle elképzelés kivitelezését tudja fékezni vagy egyenesen megakadályozza azt. Egyelőre – mivel nincs egységes, átgondolt elképzelés a közéleti szerepvállalásról, a papi szerepek új formáiról stb. – ezek a konfliktusok lassan éleződnek. Mivel jelen pillanatban inkább a generációs konfliktus egyfajta szőnyeg alá söprése tapasztalható, mintsem a kezelése, ez a helyzet a közeljövőben várhatóan nem tud sokat javulni. Megoldási kísérletek elvben mind vertikális síkon (az egyházi hierarchia mentén), mind pedig horizontális síkon jelentkeznek (Ennek kifejtése külön téma, jóval meghaladja e tanulmány kereteit.).

4.

Az Egyház mint intézmény mai életében kétségkívül a legkényesebb kérdés a papi szerep változásának kérdése. Ezt a változást a társadalmi változások termelik ki, s ezek az utóbbiak megállíthatatlanok. Régióinkban csak most jelentkeznek igazán ezek a változások, a közeljövőben viszont felgyorsulnak.

A papi szerep változásán azt értjük, hogy változik a papi szerep működésére irányuló társadalmi elvárás. A kiinduló helyzet közismert: a kinevezéssel a pap egy hierarchikus struktúra része lesz, amelyben alárendelt az egyházi vezetésnek, a hívek pedig „alárendelték” az

egyház helyi formájának, amit elsősorban a templom épülete, a vallási ceremónia rendje és a pap személye testesít meg. E három elemet a papi szerep kapcsolja egybe és működteti, ezért a hívek a papi szerep (mint intézményi szerep) alárendeltjei. Ebben a szerkezetben legfontosabb a vallási ceremóniák rendje, a pap azokkal tart fenn szorosabb kapcsolatot, akik jobban illeszkednek ebbe a rendbe. Kapcsolatai inkább hivatalos jellegűek, szervezettek és ritkák. Ebben a helyzetben a pap gyakorlatilag mindenkiről mindent tud, de praktikus síkon nem lép be a közösség életébe.

A most formálódó új szerep egyik lényeges eleme az, hogy a papi szerep és a hívek közti hierarchia lassan megfordul, ellenkező irányú lesz. Egyre több elvárás fogalmazódik meg arra nézve, hogy a papi szerep lássa el a hívek igényeinek szolgálatát. Többek között egyre többen várják el, hogy a pap személyes, emberi kapcsolatot is alakítson ki velük a hivatalos mellett, elvárják, hogy praktikus kérdésekben a tekintélyét vesse latba, elvárják, hogy társadalmi viselkedése a korábbinál kevésbé arisztokratikus és kevésbé passzív legyen.

Az egyéni jellegű elvárások mellett körvonalazódnak társadalmi elvárások is. Az Egyház társadalmi szerepeinek növekedésével a papok egy részének óhatatlanul speciális szakmai képességeket kell szerezniük egy-egy területen (oktatás, karitatív tevékenység, szociális problémák kezelése, alapítványi munka, egyesületi tevékenység stb.). Mindezek hatékony végzésére nem lesz elegendő a papi szerep megszokott magatartásmodellje, hanem a speciális tudásra is szükség lesz. A szerepeknek ez a tagolódása városon óhatatlanul egyfajta konkurenciahelyzetet teremt (ennek már vannak jelei!), ami egy teljeseen új jelenséget hoz be: megjelenik a sikeres és a kevésbé sikeres papi szerep. A közélet síkján konkurencia alakul ki a különböző felekezetekhez tartozó papi szerepek között, de ugyanazon felekezeten belül is.

A papi szerepeknek ez a már ma tapasztalható változása, s különösen a siker tényezőjének megjelenése sok gondot okozhat az egyházi hierarchia megszokott rendje számára. A református és az unitárius egyház ezeket a szerep-problémákat valamivel rugalmasabban, pragmatikusabban kezeli. Az a közéleti konkurenciában számukra előnyt jelent. Fontos hátrányt azonban az Egyházra nézve viszont az jelent, hogy a rendezetlen szerepviszonyok jelentős mértékben akadályozhatnak minden komolyabb egyházi elképzelést.

5.

Az egyháztanácsok szerepe, működése ma még nem akut probléma, bár sok egyházközségben komoly konfliktusok forrását jelenti. Az egyházak vagyoni helyzete nem rendezett, ennek ellenére – különösen faluhelyen – az egyházi földterületek visszaszerzésének problémája az egyháztanács amúgy is alacsony presztízsét sokat rontotta. A problémának két összetevője van. Egyrészt az, hogy az Egyház 1989 után a szélesebb társadalom szemében „gazdag” egyházzá vált. A társadalom szemében külföldi támogatások, anyagi javak, fontos kapcsolatok, gyógyszerek stb., stb. elosztójává vált az Egyház, tehát „gazdaggá”. Erre a munkára az Egyház nem nagyon volt felkészülve, sokféle sikeres és kevésbé sikeres megoldás történt. Ennek során a pap személye körüli „holdudvar” jelentősége a közvélemény szemében megnőtt, többek között az egyháztanácsé is, s egyúttal egy negatív értékítélet is hozzákapcsolódott. Szinte minden olyan személynek, csoportnak, intézménynek megkérdőjeleződött a jóhiszeműsége és becsületessége, amelyik 1989 után az „osztásba” bekapcsolódott.

Az egyháztanácsok körül azonban más természetű gondok is vannak. 1989 után ezek a legtöbb helyen újraalakultak. Igen sok helyen olyan emberek kerültek bele, akik elég „hangosak” voltak ahhoz, hogy megszerezzék maguknak ezt a közösségi szempontból fölértékelt szerepet, de a falu szemében nem rendelkeznek megfelelő társadalmi presztízszel, magatartással. Több olyan hangadó is belekerült így az egyháztanácsokba, aki 1989 előtt is „fontos” ember volt, s a változás után látványosan vallásossá vált. Ezek a pozícióátmentő emberek a mindennapi személetes kapcsolatok síkján igen sok zavart okoznak, szerepükkel indokolatlanul visszaélnék. Feltételezzük, hogy minderről a papok talán nem is tudnak, s ha igen, akkor mintegy „hivatali alapon” a választott tanácsosoknak kell igazat adniuk.

Ez a helyzet az Egyházzal mint intézménnyel szembeni perlekedő magatartást jelentősen fokozza, néhol komoly konfliktust is eredményez. A jelenség akkor válik igazán fontossá, amikor a tulajdonviszonyok valóban rendeződnek, s az egyháztanácsoknak egy olyanfajta gazdálkodást kell majd menedzselniük és felügyelniük, amelyhez nem sokat értenek.

6.

Csak igen röviden érintjük a hitoktatás és az egyházi iskolák kérdését, bár az Egyház szemszögéből ezek igen fontos területek. A két kérdés nem egyenrangú, hiszen hitoktatás általánosan létezik, az

egyházi iskolák ügye viszont még mindig inkább tervezés kérdése.

A hitoktatás az iskolai keretbe való bekerüléssel gyakorlatilag „idegen pályára” került, s azt lehet mondani, hogy nemigen ura önmagának. Az iskolai rendszerhez való szorosabb illeszkedéssel látszólag előrehaladás történt. Ma már a tanulók jegyet is kapnak, az oktatáson való részvétel kötelező. A formai rendeződésnek azonban igen sok negatív vonatkozása is van. Falun még úgy-ahogy rendeződnek a dolgok, a papnak eleve megvolt ezen a téren a maga gyakorlata, s ha az iskolában gondjai vannak, akkor visszatér a korábbi megoldáshoz, a „saját” területre. Városon viszont sok felemás helyzet alakul ki. A hitoktatás a lehető legegységesebben potyatárgy, a jó jegyek szerzésének területe. Iskolai terepen az egyházi oktatók járatlanok, pedagógiaiailag nem tudják kellőképpen kezelni a foglalkozásokat, nem egy esetben egyszerűen nevetségessé válnak a gyerekek előtt. Az a rokonszenv, ami az iskoláskorú gyerekekben a tiltott hittanórák idején kialakult, mára kezdett az ellenkező végletbe átfordulni. A gyerekek érdeklődését nem sikerül megfogni, ahhoz életkori, képzettségi szempontból túlságosan differenciáltak. Vitatható lenne a tananyag kiválasztásának és tálalásának módja is. Ehhez a munkához jól átgondolt foglalkozási modell és módszertan kellene, s egészen bizonyos, hogy a jelenlegi egynemű foglalkoztatási keret is változtatásra szorul. Mindezeket a kérdéseket elsősorban általános iskolai szinten kellene kielégítően megoldani ahhoz, hogy oktatási/nevelési vonatkozásban lépni lehessen középiskolai, főiskolai szinteken is. Ugyanakkor fölmerül az a kérdés, hogy az iskolai hitoktatásba belefér-e 2.,3. osztály után a tágabb körű szellemi-világnézeti nevelés is, vagy erre az utóbbira külön hálózatot kellene kialakítani? (Az ilyen jellegű munka stratégiai elgondolása szintén külön téma lehet, meghaladja egy áttekintő tanulmány kereteit.)

Míg az iskolai hitoktatás kérdése elsősorban csak kivitelezési probléma (s mint ilyen nem túlságosan nagy befektetéssel középszinten megoldható), az egyházi iskolák problémája igen komoly tervezési kérdés. Egyrészt a nagy potenciál kérdése, hiszen ma is igaz Rousseau ama mondása, hogy a nevelésben beosztani sosem lehet, mindig pazarolni kell. A gazdasági potenciál tárgyalása nem tartozik ránk). Felmerül azonban a káderpotenciál kérdése is. Kik fognak tanítani és hogyan? S ez nem egyszerű kérdés, ha figyelembe vesszük a mai iskolai hitoktatás színvonalát, a pedagógustársadalom túlterheltségét és váltakozó képzettségi színvonalát, s különösen akkor gondolkozhatunk el, ha közelebbről szemügyre vesszük a működő egyházi iskolák mai oktatási/nevelési gyakorlatát. Mindezek arra figyelmeztetnek, hogy a tervezést az alapoknál kell kezdeni, és csak

részletekben, hosszabb távon lehet elgondolni az egyházi iskolák indítását. A társadalom már említett burkolt egyházellenességét is figyelembe véve azzal a kérdéssel is foglalkozni kell, hogy kik lennének ezen iskolák tanulói, milyen vonzerőt jelenthetne elvben az egyházi iskola (lásd még ezzel kapcsolatban az ifjúság várható társadalmi szerepéről mondottakat az első részben). Nagyon valószínűnek látszik, hogy a nem iskolai keretek között történő, kötetlenebb nevelési gyakorlat meghonosítása előtt föl sem lehet mérni az iskolák beindításának esélyeit. Azonban még ez a „puha” keret is sok gondot okozhat, hiszen a papi szerepek nehezen differenciálódnak (kevesen értenek igazán a fiatalokkal való foglalkozáshoz s azok sem intézményesen, megbízásból teszik ezt). Az Egyház mai kereteiben még az a Márton Áron-i modell sem könnyen kivitelezhető, amely a két világháború között az egyetemi ifjúsággal való foglalkozásra mutatott példát.

* * *

A tárgyalt témák mellett még szólni lehetne más, fontosnak tartott témákról is. Vannak olyan kérdések, amelyekre alaposabb vizsgálatok híján nem tudunk használható válaszokat adni, s vannak olyanok is, amelyeket egyházi személyek, közéleti személyek nagyon fontosnak állítanak be, de valójában egyszerűbben és pragmatikusabban kellene kezelni őket. E két típusra hozunk fel néhány példát:

- Ma sok szó esik a szakirodalomban a hétköznapi együttélés morális alapjairól (ezt tárgyalja egyébként a Veritatis Splendor). Ezek a megközelítések megkülönböztetik az egyéni és a társadalmi etikát, s amellet érvelnek, hogy el kell fogadni a társadalmi etika, a kollektív társadalmi felelősség fontosságát. Mindez régiókra vetítve abban az értelemben érdemel figyelmet, hogy e vidék sajátos, kvázi-archaikus berendezkedésénél fogva az itteni faluközösségek, mikroközösségek igen jelentős mértékben egyfajta társadalmi etikára alapozódtak. Míg a fejlett országokban a közösségi etika ma formálódóban van, nálunk – az eltérő társadalmi berendezkedés és történelmi előzmények okán – a közösségi etika térvesztésének vagyunk tanúi. Ezzel a várhatóan felgyorsuló jelenséggel (folyományai: az intolerancia, a személyközi kapcsolatok konfliktusossá válása, az egyéni érdekek szerepe az erkölcsi vonatkozású döntésekben stb.) az Egyháznak foglalkoznia kellene, legalább a helyzetismeret szorgalmazása, elemzések készíttetése révén.

- Külön elemzés tárgyát kellene képezze az, hogy a mindennapi

életvezetés ebben a régióban vidékenként, életkori csoportonként, foglalkozási és művelődési rétegenként mennyire, milyen formában „hitetlen” és mennyire, milyen formában „egyházatlan”. Ezt azért lenne jó vizsgálni, mert ezen a téren változások várhatók, s alaposabb elemzések nélkül a változás jellemzőiről kockázatos véleményt formálni.

- Ma sokan aktuálisnak tekintik a szórványproblémát, azt hangsúlyozva, hogy ott vannak az igazán nagy gondok. Elemzéseink nyomán a mi véleményünk eltér ettől a közkeletű felfogástól. Úgy látjuk, hogy a szórvány és a tömbmagyarság problémái – s ez a katolikus egyház vonatkozásában is így van – más és más problémák. A szórvány problémái a vallásgyakorlás intézményi kereteinek biztosításával kapcsolatosak (legyen pap, templom, jussanak el az egyházi élet hírei, időnként legyenek rendezvények stb.). Mindez elsősorban erőforrások kérdése, s mint ilyen, lehet nagyon nehezen megoldható probléma. A tömbben élő katolikusság problémái nem szervezeti jellegűek, azonban – amint az elemzésekben jelezni próbáltuk – egyáltalán nem jelentéktelenek, hiszen az Egyház cselekvéseit, jövőjét a tömbben felmerülő problémák határozzák meg. Mindezek az akut jelenségek a szórványban később, kisebb léptékben és sokkal kezelhetőbb formákban jelentkeznek majd. Ezért a szórvány probléma ideológiai fölnagyítását indokolatlannak tekintjük, az erőforrások mozgósítása terén történeteket pedig – akárcsak a szórványban élők! – kevésnek.

* * *

Az elmondottakkal nem az volt a célunk, hogy valamiféle negatív képet körvonalazzunk. Csupán arra törekedtünk, hogy a minden bizonnyal aktuális változtatási igyekezeteknek milyen reális kiindulópontokkal kell számolniuk az Egyház mint intézmény egyes kulcsfontosságú területein. Amint azt tanulmányunk során többször hangsúlyoztuk, az Egyház a vizsgált régióban kétségt kívül a legkomplexebb, legerősebb nemzetiségi intézmény. Ennek folytán cselekvési lehetősége és felelőssége is a legnagyobb. Az elemzett negatívumok szinte kivétel nélkül az elmúlt évtizedekben befutott kényszerű történelmi pálya produktumai, még pontosabban szólva deformációi. Ezek a jellemzők az 1989-es változással nem tűntek el, s az elmúlt négy év történései nyomán sem. Lebontásuk igen alapos stratégiai tervezést, egveztetéseken alapuló cselekvéssorozatokat kíván. Reméljük, hogy tanulmányunkkal segítjük mindazok munkáját, akik a stratégiai elgondolásaikhoz szükségesnek tartják az intézmény

mai állapotával, erejével és gyengeségeivel való tárgyilagos szembenézést. Befejezésként néhány olyan következtetést fogalmazunk meg, amelyek a felvázolt helyzetből természetesen következnek, s amelyek a stratégiai elgondolások számára elvben felhasználhatók. Javaslataink feltételes módban fogalmazódtak és nem lépik túl a felvázolt gondolati keretet. További felkérések esetén váltakozhatunk egy-egy részterület módszeresebb, kivitelezéscentrikus átgondolására.

Néhány javaslat

Az esetelemzéshez mellékelt javaslatok tulajdonképpen olyan stratégiai természetű elgondolások, amelyek a bemutatott elemzésekből természetesen következnek. Meggyőződésünk, hogy nem nekünk kell ebből a helyzetelemzésből a stratégiai vagy taktikai lehetőségeket kiemelni. Az általunk bemutatott javaslatok csupán példákat kívánnak szolgáltatni arra, hogy ilyen és hasonló helyzetelemzések kapcsán milyen gyakorlati megoldások körvonalazódnak. A javaslatok megfogalmazása szükségszerűen vázlatos, egy-egy terület módszeres elgondolása, apró lépésekre való lebontása külön megoldandó feladat. Jelzésértékű javaslatainkat nem foglaljuk tematikai rendszerbe.

1. A Egyházzal, mint intézménnyel kialakított kép jellegéből adódik az a gyakorlati lépés, amely szerint célszerű lenne az egyházi forrásból származó vagy Egyház által kezelt, támogatásokra szánt pénzalapokat alapítványi struktúrákba utalni, olyan alapítványi szervezetekbe, amelyek egyházi befolyás alatt állnak, de formailag nincsenek alárendelve egyházi intézményi szervezeteknek. Az ilyen félig-meddig világias forma nagyon sok kellemetlen felhangot kiiktatna, s a céltámogatások, a nyilvános pályázati rendszerek (tervek készíttetése és ellenőriztetése) működtetése az intézmény erejét és imázsát sokkal jobban növelné, mint a jelenlegi direkt, egyházi személyekhez kötődő támogatási rendszer.

2. Az Egyház előtt álló feladatok sokaságából és a rendelkezésre álló személyi erőforrásoknak a végességéből adódik egy igen fontos stratégiai következtetés. Mivel a klérus egész sor feladatot számos ok miatt gyakorlatilag nem tud felvállalni, az egyetlen megoldási eljárás olyan ún. szatellit-intézmények létrehozása és fenntartása jelentené, amelyek a katolikus szellemiség talaján, egyházi védnökség és támogatás alatt dolgoznának egy-egy részfeladat megoldásán (lehet ez

nevelési, művelődési feladat, módszertani eljárások kidolgozása, tudományos kutatás, médiapolitika kidolgozása és érvényesítése stb., stb.). Már egy-két ilyen szatellit-intézmény létrehozása is igen sok hasznot hozhatna, természetesen jó szervezés esetén. Nem kell idegenkedni a szerződéses alkalmazástól, a megbízások ellenőrzésétől. Ezeknek a szatellit-intézményeknek szervezetileg nem kell feltétlenül az Egyház intézményrendszeréhez tartozniuk, elegendő lenne az is, ha eredményeik az Egyház érdekeit szolgálnák, s ehhez elegendő a konkrét megbízás, illetve a munka támogatása. Ma sem az RMDSZ, *sem más* nemzetiségi intézmény nem képes kihasználni a meglévő szakmai potenciált. A pragmatikus, rövidtávú feladatokra orientált, kislétszámú, képlékeny intézmények létrehozásának esélye nagy. De nagyon lényeges, hogy az így létrehozott alkalmi vagy tartós munkacsoportoknak nagyon világos, egyértelmű, konkrét, határidős, gyakorlati eredményeket ígérő feladatokat kell adni. S ezeket valakiknek ki kell találni, meg kell állapítani a prioritásokat, s az eredményeket számon kell kérni. A szatellit-intézmény koncepció néhány éves átmeneti időre kitöltheti azt az űrt, ami ma a koncepció munka végzésében nagyon nagy. Az ilyen csoportok működtetése az egyetlen járható megoldásnak tűnik, ugyanakkor sokkal olcsóbb, mint impozáns saját intézmények kiépítése. Más országokbeli példa sok van, mindenféle változatban.

3. A helyzetelemzés eredményei egyértelműen arra konkludálnak, hogy szervezeti szempontból egy olyan, nem túl nagy létszámú operatív magnak a létrehozása célszerű (ezt általában válságstábnak nevezik), amely (1) részleteiben ismeri az intézmény helyzetét, a helyzet értékelésében a tagok között legalább minimális konszenzus van, (2) tájékozott mindazzal kapcsolatban ami a katolikus egyházban közelebb és távolabb történik, és (3) képes a kettő között kapcsolatot teremteni, el tudja dönteni, hogy mi az, amit ebben a régióban, ebben a helyzetben egyáltalán meg lehet próbálni. Természetesen más kérdés az, hogy ilyen „operatív magot” egyáltalán lehet-e, szabad-e létrehozni. Amennyiben ilyesmi létrejöhet (nem túl nagy nyilvánossággal, nem nagy reklámmal) akkor egy ilyen szellemi koncentráció igen kis területen, igen kevés befektetéssel igen nagy eredményeket tud elérni.

4. Ebben a régióban a társadalom mai állapota, szervezettsége, az állami irányítás jellege stb. gyakorlatilag egyetlen szervezeti keretben teszi lehetővé a hatékony társadalomfejlesztési munkát. Ezt a hatékonynak mutatkozó keretet **„a cselekvés regionális körei”**

kifejezéssel jelölhetjük. A földrajzi/mentális régiók (kistájak) az erdélyi társadalom természetes, mélyen gyökerező tagolódási formái. A fejlesztési, szervezési, cselekvési programoknak ezek a természetes, gyakorlati eredményekkel kecsegtető keretei (nem az egyházközség, nem az egyházmegye), nyilván nemcsak az Egyház számára. Ennek oka az is (már utaltunk rá) hogy a központi irányítás nem fog különösebben törődni ezzel a vidékkel, s ha törődne, nem lesz sok köszönet benne, a lokális szerveződések pedig teljesen erőtlenek, cselekvésképtelenek. Az egyházmegye jelenlegi felosztása csak részben követi ezt a történelmi/mentális tagolódást, ez némileg nehezíti a regionális keretekben való szervezést. (A regionalitás témája egyébként ma rendkívüli módon előtérben van, ezzel a kérdéssel Munkacsoportunk keretében is részletekbe menően foglalkozunk.)

5. Az értelmiség és az Egyház viszonyának elemzéséből az a következtetés adódik, hogy ennek a rétegnek a megnyerése gyakorlatilag csak személyes kapcsolatokon keresztül lehetséges. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi helyzetben kevés értelmiségi megnyerése is sokat jelenthet, ez a munka nem tűnik kilátástalannak. A kérdés az, hogy a papság hajlandó-e, képes-e olyan személyes kapcsolatok kialakítására, s egyáltalán meg tudja-e célozni a megnyerhető személyeket? Igaz, hogy erre is vannak megtanulható technikák. Az mindenképpen nyilvánvaló, hogy a személyes kapcsolatok kialakítása s általában az értelmiséggel kialakított kapcsolatok területe kötelezően magába kell, hogy foglalja a világi témákat is. Csak vallásos témák, csak egyházi intézményi ügyek mentén kooperációs kapcsolat nem alakulhat ki, a viszony elkerülhetetlenül formális és merev lesz. Mindebben pedig lépni - bármilyen szokatlan is – a papoknak kell.

6. A társadalom és az Egyház viszonyából adódik az a gyakorlati megfontolás is, hogy a papok közéleti szerepet direkt módon csak nagyon korlátozott keretben tudnak vállalni. Különösen falun veszik rossznéven a megszokott szerepből való kilépést. Ez a helyzet behatárolja a cselekvés formáit, de esélyeit nem. Igen nagy módszertana van a közvetett, a háttérből való, animátori szerepnek. Ez – nagyon leszűkítve – helyzetek kialakítását, emberek ösztönzését jelenti, miközben a szervező, irányító személy nem kerül állandóan reflektorfénybe, hanem többnyire diszkrétan a háttérben marad. Célszerű lenne ennek az indirekt befolyásolásnak a módszertanát az érdeklődőkkel megismertetni.

7. Míg a közösségi jellegű szereplésekben célszerű a háttérben maradni, addig egyre nagyobb tér nyílik a személyes szereplésre a személyes kapcsolatok terén. Egyre többen vannak olyanok, akik szociális helyzet, lelkiismereti problémák, betegség, világnézeti vagy erkölcsi dilemmák okán fontosnak tartanak az olyan személyes kapcsolatot, amelyben a pap nem csupán az egyházi ceremónia szerint, hanem emberként is megjelenik. A jelzett társadalmi változás során (beinduló individualizáció) a közösség mellett az egyén egyre centrálisabb szerepbe kerül, s a papok számára igen kiterjedt cselekvési területet jelent ez a helyzet. Természetesen kérdés, hogy akarnak-e, s tudnak-e élni ezzel a lehetőséggel, meg tudnak-e felelni ennek a társadalmi igénynek. A módszertant nyilván sokan ösztönösen ismerik, mások számára ismertethető. A „párbeszéd” módszertanának és gyakorlásának, társadalmi hasznosításának igen bő szakirodalma van.

8. Az előbbi javaslat, valamint a falu és a város közti különbségek erősödése veti fel a papságon belül a specializálódás kérdését. Erre már utaltunk az egyházi oktatás témája kapcsán. A szakosodás olyan területek szerint is elképzelhető, mint ifjúsággal való foglalkozás, karitatív tevékenység, szociális problémák szerinti specializálódás (szegények, betegek, otthonban élők, öregek stb.). E specializálódás lényege nem azt jelenti, hogy valaki csak ezzel foglalkozik (ez nyilván nem lehetséges), hanem elsősorban azt, hogy ismeri mindazt (elméletek, módszerek, kísérletek, kivitelezési eljárások), amit a világban az adott konkrét területen kidolgoztak, képes a hazai alkalmazás módozatait megtalálni, s tulajdonképpen egyfajta egyszemélyes „módszertani központ”. Ma ehhez a specializálódáshoz nincs intézményi készítés, nincs elegendő információ stb., de komolyabb ráállás esetén egyáltalán nem kivitelezhetetlen az ilyen specializálódás.

9. Az egyházi médiaszerkezet, az Egyháznak a más médiákban való szereplési stratégiája, az Egyház imázsának alakítása olyan kérdések, amelyeknek tárgyalását csak bővebb keretben lehet elképzelni. Egy ilyen részletesebb módszertani javaslatot azonban csakis akkor érdemes elkészíteni, ha egyházi körökben elfogadottá válik az az álláspont, miszerint a vallásos kommunikáció tartalma nem kizárólag csak a teológia, az igehirdetés, hanem – a keresztyén világnézet keretében – a társadalmi élet teljessége. Mindaddig, amíg a vallásos kommunikáció tartalma az igehirdetésre szorítkozik, addig a kommunikációs gyakorlat sikeres formáinak alkalmazása felesleges,

mert a teológia mint tudomány tömegkommunikációs forgalmazására a mai formák teljesen elégségesek. Ez nyilván csak egy exkluzív körnek szól, széleskörű befolyást csak teljesen más tartalommal és más kommunikációs technikával lehet elérni.

Megjegyzés

Összevetve az elemzési tapasztalatainkat mindazzal, amit az egyházmegye története mond, illetve azzal, amit a legutóbbi népszámlálás adatai mondanak, arra a konklúzióra juthatunk, hogy ebben a régióban a katolikus egyház ma sokkal több tartalékkal rendelkezik mint amennyi a mai működése alapján látszik. A potencialitások és az eredmények közti „olló” szarai elég távol állnak egymástól. Ennek igen sokféle oka van, közülük többre kitértünk ebben a helyzetelemzésben is. Az Egyház mint intézmény belső ügye az, hogy miként ítéli meg ezt a helyzetet, s az is, hogy az ilyenszerű diagnózisokból mit fogad el tényként, mit utasít el kritikaként, s milyen aspektusok kapcsán vállalkozik konkrét cselekvésre. Kutatóként mindezekben a kérdésekben egyáltalán nem lehet semmiféle illetékeségünk. Felelősségünkhöz tartozik viszont annak a hangsúlyos jelzése, hogy a beindult és a közeljövőben várható, a korábbinál gyorsabb léptékű társadalmi változások nyomán – nagy valószínűséggel – az „olló” további szétnyílására kell számítani. Ebből a szempontból azt lehetne mondani, hogy az Egyháznak ebben a régióban egyfajta társadalmi kihívásnak kell megfelelnie. A művi korlátokból, a fékező szerkezetekből való kiszabadulás után a társadalom a maga útját járja, s ez a relatív szabadosság az Egyházzal mint intézménnyel való viszonyára is hatással van. Az országhatárokon átívelő folyamatok (megatrendek) részéről a közeljövőben nem várható olyan hatás, amely – a társadalom alakulását illetően – az Egyház számára automatikusan kedvező volna. Ebben a helyzetben az Egyház került bizonyos értelemben választás elé, az intézménynek kell eldöntenie, hogy lép-e, s ha igen, merre, milyen mértékben. Ez a kényszerű társadalmi pozíció régióinkban szokatlan, új jelenség az Egyház mint intézmény számára. Sokan

vannak, akik ideológiai alapon vagy bizonyos érdekekből érvelnek az intézményi változások egyik vagy másik formája mellett. Ezzel szemben zárógondolatként szeretnénk kiemelni, hogy helyzetelemzésünk konklúziója társadalmi tények vizsgálatán alapul, s empirikus jellege kontrollvizsgálatokkal ellenőrizhető.

Csíkszereda, 1994. január–február